

**ДРАГАН М. ЈЕВТИЋ\***

Универзитет одбране

Београд

**МИРОСЛАВ М. ТАЛИЈАН**

Војска Србије, Специјална бригада

Панчево

УДК 32.019.5:351.78

Прегледни рад

Примљен: 22.12.2018

Одобрен: 23.01.2019

Страна: 75-91

## **ПСИХОЛОШКО-ПРОПАГАНДНА ДЕЈСТВА КАО ИЗВОР УГРОЖАВАЊА СИСТЕМА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ И ОДБРАНЕ**

**Сажетак:** Психолошке операције имају своје корене од самог настанка човечанства. Посебну важност овакве операције добијају у новијој историји, прецизније у току Хладног рата. У овом периоду била је то једна од најзаступљенијих и најјачих операција. Овај рад даје преглед психолошких операција са посебним акцентом на психолошко-пропагандне акције, ефекте, као и мере заштите од истих. Психолошка пропаганда делује као једна од најчешћих акција психолошких операција, често представља посебну врсту акције, а субјекти према којим је усмерена, углавном нису свесни да су објекти напада.

**Кључне речи:** психолошка пропаганда, специјално ратовање, медијске операције, манипулација народом, јавно мњење

### **Увод**

Уметност ратовања је савршена само када као основу користи вештину убеђивања, рекао је француски психолог Густав Ле Бон почетком 20. века у свом делу „Психологија масе”. Ова реченица вероватно најбоље одражава важност и значај психолошког оружја у данашњим сукобима (Раногајец, 2000: 145).

Узимајући у обзир бројне сукобе и ратове, посебно након завршетка Хладног рата 1990. године, скоро да нема земље која није учествовала директно или индиректно у неким војним дешавањима у прошлости и почетком овог века. Основни облик рата је оружана борба, али то није једини облик. Постоје и други облици, као што су политичке, социјалне, економске, психолошке операције итд.

Говорити о психолошким операцијама данас није једноставно, јер треба говорити о животу у нашем окружењу и код нас самих. Управо је то због тога

---

\* jevta70@ptt.rs

што су психолошке операције, односно њени поједини појавни облици наша свакодневица, с обзиром на јачање спољних притисака кроз све облике прошлих и будућих неоружаних агресија на нашим просторима (Балкан) и континуитет спровођења, као и усмереност према циљним групама.

Реално је очекивати да ће „нападач” користити веома широке и свеобухватне облике метода и средстава за реализацију психолошких операција. За остварење победе не користи се само оружана сила као средство моћи у рукама држава, нити манипулација вољом најширих народних маса, већ све више и израженије настоји утицати на вољу и свест, опредељење и радње руководећих људи државне администрације.

Надаље, биће говора о психолошким операцијама као појавама од давних времена историје човечанства па до њихове примене у сукобима у свакодневној политици између разних групација (народних, националних, државних, религијских и др.) у савременом друштву, са циљем сагледавање значаја овог вида операција у крајњим исходима свих нивоа борбених и неборбених операција, њеног препознавања и повећања личне и колективне отпорности и заштите свих субјеката друштва од ових видова угрожавања.

У складу са искуством водећих земаља, у модерним хибридном ратовима, најефикасније и најефективније операције специјалних снага укључују утицаје који су усмерени ка уништењу система управљања, његове одбране и безбедносног сектора. Ове операције су усмерене на дискредитовање војног и политичког руководства земље у очима оружаних снага, јавних и међународних заједница путем информационих и сајбер активности (Јуриј и аутори, 2015: 2).

Тако је већ направљен посебан садржај у сајбер пољу и његово активирање може у неком тренутку да блокира активност неког менаџера и тако блокира активности структуре којом он управља или онемогући њено ефикасно функционисање или га примора да ради као неко ко ће да спроводи жељене информационе операције. Штавише, такве активности су предуслов за стварање панике, непослушност, дезоријентацију, дезертерство итд. (Јуриј и аутори, 2015: 2)...

## **Опште о психолошким операцијама и психолошко-пропагандна дејства кроз историју**

Психолошке операције (или психолошко-пропагандна дејства) су веома важан израз стања савременог света, нарочито у оквиру пројекције војне и политичке моћи доминантних актера на светској сцени. Ове врсте операција доминантне су у примени свих облика неоружане агресије као део стратегија ниског интензитета. Оне појачавају борбену моћ, нарочито ако су координисане са тактичким и оперативним планирањем и интегрисане у сам процес војног одлучивања (Савић, 2000: 28).

Психолошке операције можемо дефинисати као политичку и војну стратегију која настоји да различитим средствима и акцијама смањи снагу неприја-

теља, односно да смањи његову отпорност и спремност за ратовање, а са друге стране да повећа сопствену снагу и добије што више савезника. Од свих деструктивних психолошких, информационих и сајбер активности, најефикасније су оне које су усмерене против руководства земље и оружаних снага.

Истраживања су показала да су такве активности по правилу комплексне и укључују елементе „индиректног утицаја”, манипулације репутацијом и сугестивног утицаја. У оквиру ових активности широм система одређени су лидери, оне особе чији утицај обезбеђује најсигурније постизање циља. Они даље бирају методе и форме утицаја и спроводе информационе операције. Одлучујући фактор је то што је довољно лансирати информацију и онда ће друштво, с обзиром на своје особености, пустити гласине и претпоставке и проширити вест (Јуриј и аутори, 2015: 3).

Психолошке операције спадају у посебну врсту специјалног ратовања, или како у задње време често могу да се чују термини медијски рат, психолошки рат, информационе операције итд. У ствари све оне представљају операције зараћених страна спроведене у циљу освајања јавног мишљења свог становништва и промену мишљења јавности појединих противничких групација. Психолошко-пропагандне активности су део психолошких операција које као основно средство спровођења борбе користе медије и пропаганду да би утицали на морал, свест, мишљење људи са циљем придобијања одређених групација непријатељског становништва у своју корист.

У психолошким операцијама без обзира на средства која се користе, настоји се да се произведу психолошки ефекти, користе се одређени психолошки механизми и законитости са крајњим намерама постизања циљева своје политике. Сама ова појава је скуп активности заснованих на најновијим достигнућима психологије појединаца и маса, односно целокупну злоупотребу научног напретка са циљем вршење манипулације народа, друштвених група или заједница (Коточевски, 2000: 94-95).

За разлику од оружаног сукоба, психолошке операције се могу одвијати у мирновременом стању, нпр. Хладни рат између САД и СССР од 1945. до 1990. године. Иако током овог периода оружане снаге ове две силе се нису никада сукобили на директан начин, односно применом конвенционалног ратовања, директно или индиректно имали су значајан утицај на светско становништво држећи га у сталном страху да у сваком тренутку може доћи до Трећег светског рата са разорним последицама. Важну улогу током Хладног рата несумњиво је имала широка употреба психолошко-пропагандних деловања које су примењивале обавештајне организације и њихове специјализоване јединице за обављање оваквих акција, као и значајан утицај и улогу медијских тела као што су „Радио Слободна Европа и Радио Либерти.”

Ова медијска тела формирао је Конгрес САД-а, уз активну улогу „Националног комитета за слободну Европу”. Комитет заправо представља антикомунистичку организацију САД-а, састављену од утицајних чланова - људи из америчке политичке јавности у то време. Првенствено, поменути медији су се користили за емитовање вести, информације и анализе из земаља источне Ев-

ропе, централне Азије и Блиског истока, уз образложење да у тим државама Источног блока, због притиска владе, локални медији нису имали потребну слободу да објективно информишу јавност и пруже реалну слику одређених политичких, војних, друштвених и других догађаја у одређеном региону или у самим земљама. У периоду до 1999. године, овим медијским телима управљала је „Информативна агенција Сједињених Држава”. Ова информативна агенција је 1999. године повучена као засебни ентитет, а њена функција преузета је од стране Стејт департмента.

Истовремено, основан је Одбор гувернера који у ствари представља нову аутономну информативну структуру САД-а, чланови тог одбора су долазили углавном из приватног сектора, посебно из „Гласа Америке”. Седиште Радио Слободне Европе/Радио Либерти од оснивања 1949. до 1995. године било је у Минхену (СР Немачка), а затим 1995. године се преселило у Праг (Чешка Република). Данас још увек ови медији емитују своје програме својим првобитним слушаоцима у већини источноевропских земаља на позив нових демократских влада, али интерес ових медија је сад усмерен Блиском истоку, посебно Ираку и Ирану, а од 2002. године и Авганистану (Сгонин, 2014).

***Развој и примери психолошко-пропагандних дејстава кроз историју.-*** Психолошко-пропагандне активности нису активности које су настале у 20. веку, или током Хладног рата. Настанак психолошких операција у данашњем схватању међународних односа и употребе психолошких операција налази се далеко у људској прошлости. Трагови психолошких операција се могу пронаћи у књизи Старог завета (Библији, 4-та књига Мојсијева), код Кинеза (Сун Цу Ву), али и код старих Римљана (Савић, 2000: 29). Сун Цу у својој књизи „Уметност ратовања”, каже да није супериорност борити се и освојити у свим својим биткама, да је супериорност успети победити непријатеља без борбе (Котчевски, 2000: 134).

Пример из античке историје је и Александар Македонски који се несумњиво сматра да је био веома ефикасан у мењању разумевања и мишљења народа којих је покоравао у биткама. Након освајања у сваком граду остављао је део својих трупа са задатком да шире његову идеологију, да сузбијају дисидентска мишљења и да контролишу ново освојене територије. Цезар је такође спроводио ове акције током своје владавине, после битака и победа јавно је показивао ратни плен и заробљенике да би застрашио своје будуће противнике.

Такође, монголски лидер Џингис Кан, познат по предвођењу варварске војске у освајачке походе на Русију и Европу, користио је психолошке операције како би значајно побољшао своју доминацију у односу према својим непријатељима. Обмањивање и погрешно усмеравање његових непријатеља биле су методе којима се монголски вођа често служио да би утицао на психу својих непријатеља. Џингис Кан је слао коњанике као претходницу своје војске, са циљем да они обаве директне психолошке операције против непријатеља. Ови коњаници су ширили код становништва вести о великом броју монголске војске и њеној бруталности. Поред ове претходнице која је имала задатак да

пропагира, у монголској војсци је формирао посебну групу јахача под називом „Јахачи стреле”, чији је задатак био да обезбеде информације за своје команданте, али и да пресретају и ометају међусобне комуникације команданата непријатеља, да пресретну и униште непријатељске извиђаче пре подношења прикупљених података својим претпостављенима. На тај начин се страх од непријатеља увећавао, јер војсковође нису имале поуздане податке о Монголској армији.<sup>1</sup>

Психолошке операције као елементе психолошког ратовања можемо пронаћи и код Наполеона. Постоје мишљења да је он први примењивао пропаганду у току припреме и извођења борбених дејстава, а забележена је његова мисао: „ваља се више плашити три непријатељска листа него хиљаду бајонета...”. У овом контексту можемо споменути и Лењина, који је изрекао да се „најмудрија ратна стратегија састоји од одлагања операције докле год морално распадање непријатеља не омогући и не олакша задавање смртног ударца...” (Савић, 2000: 30).

Другим речима, од када постоје ратови и војске, постоје и психолошка дејства. Класичан пример успешне примене ових акција су немачке трупе из Другог светског рата које су успешном применом психолошко пропагандних деловања практично без ниједног испаленог метка освојиле Аустрију и Чехословачку.

## Појам, циљ и карактеристике психолошких операција

Психолошке операције посебно се користе од стране развијених земљама, посебно САД и других чланица НАТО-а, које пружају велику пажњу савременим психолошким операцијама, њиховом односу са медијима и користе их са циљем да промене јавно мњење. На значају ових операција указује и употреба различитих термина за ове операције као што су: специјални рат, пропагандни рат, психолошки рат, медијски рат, информациони рат итд.

Према доктрини САД, „психолошке операције су активности планиране са циљем пропаганде и психолошких акција, у миру или рату, усмерене споља, ка непријатељима, пријатељима и неутралној јавности, ради утицаја на промену ставова и понашања који одговарају достизању националних, политичких и војних циљева и садрже стратегијске, оперативне и тактичке операције...”. Из ове дефиниције могу се сагледати врсте циљева – војни и политички и подела операција на три опште категорије: стратегијске, оперативне и тактичке психолошке операције.<sup>2</sup>

У извођењу ових активности најважнија је порука која треба да проиђе, али није небитан и који је извор, која су својства поруке, које су карактеристике прималаца и начин на који ће се оне доставити. Прво, мора да се де-

<sup>1</sup> Ed Rouse, *Psychological operations/Warfare*, Internet, <http://www.psywarrior.com/psyhist.html>, 17.10.2017.

<sup>2</sup> Department of the Army, *FM-3-05.30, Psychological operations*, 2005, Washington DC, USA.

финише против кога се делује, који је циљ који би требало да се постигне, а затим да се проучи циљна маса становништва: њихове карактеристике, специфичне слабости, осетљива подручја у односу на њихових убеђења, да би се деловало директно на њихову фрустрацију, страх, културу, проблеме итд.

Према америчком схватању, психолошко-пропагандне активности укључују планску употребу пропаганде и других психолошких активности са примарним циљем утицања на мишљење, емоције, ставове и понашање појединих група противника, како би се осигурала њихова подршка за реализацију одређених циљева. У том контексту, веома је карактеристична и дефиниција Збигњева Бжежинског, према коме „пропаганда је мишљење другог”, а данас је пропаганда јако блиска рекламама, па се ове две активности често понашају као „односи са јавношћу” или као значајни део јавности.

Према руским концептима, термин пропаганда се односи на све облике деловања на теоретским, идеолошким, политичким, културним, образовним и другим подручјима деловања.

Иако постоје различити покушаји да се дефинишу психолошко-пропагандне активности, њих можемо дефинисати као планирану, координирану и осмишљену употребу пропаганде и других облика активности које имају за циљ да утичу у жељеном правцу на свест, мишљење, ставове, емоције и морал одређеног народа (Коточевски, 2000: 134).

Психолошко-пропагандне активности имају три основне карактеристике:

- Претходно детаљно изучавање процедура и утврђивање најефикаснијих снага и метода за остваривање постављених циљева (раније испланираних);
- Комбинација активности вербалне пропаганде коришћењем различитих вешто одабраних поступака за потпуну реализацију очекиваних психолошко - пропагандних ефеката;
- Тежња у неким акцијама да се укључе и медији усмерени према јавном мњењу земље која је предмет напада (Коточевски, 2000: 94).

Спојем психолошких операција и савремених медијских технологија за манипулацију људима постижу се одређени психолошки ефекти. Пре свега, страна која води психолошки рат жели да наметне сопствени начин схватања, своју идеологију, политичку моћ и своју силу. Да би се постигли ови ефекти увек се настоји да се ослаби одбрана нападнутих снага изазивањем унутрашњих подела, неповерење, сумња у редовима одбрамбених снага и подстицање унутрашњих непријатељских елемената на извођење герилских операција које би изазивали страх, несигурност и дезорганизацију.

Одавде произилази циљ психолошког рата: да промени ставове, вредности, мишљења и понашање припадника нападнуте стране у своју корист, да се они приморају послушности, да се управља њиховим акцијама, а да често они нису ни свесни тога. Овај циљ се постиже различитим притисцима и манипулацијама. Ове притиске можемо поделити као политичке, економске и војне.

Политички притисци су активности чији је главни циљ усмерен на потпуну или делимичну дискредитацију нападнуте државе, њене владе, руководс-

тва, посебно председника државе и целокупног друштвено-политичког система. То се спроводи означавањем државе као недемократске, ненародне, диктаторске, милитантне, криминалне, мафијашке, која угрожава мир и стабилност ње саме и других држава у региону. Државе које примењују политичке притиске углавном то врше преко својих функционера кроз разне медијске интервјуе, говоре, резолуције политичких организација, дипломатским нотама итд. Они покушавају да пренесу своје ставове и наводне истине у што већем обиму и на тај начин да утичу на јавно мњење државе која је циљ ових акција. Циљ је да се овим активностима изманипулише становништво како би се проблем пренео у међународне размере и добио на тежини. Успешно изведене активности ових врста врше девалвацију политике непријатеља, ојачавају своје позиције и намећу своју политику већини критичне масе која би даље подржавала наметнуту политику и одбацила политику државног руководства.

Економски притисци имају за циљ да вештачки изазову и потенцирају унутрашње економске кризе које би неминовно изазвале тектонске поремећаје у сфери политичког система земље и унутар целокупног друштва. Тесна повезаност економије и политике је један од главних разлога за коришћење ове врсте притиска. Користи се веома широк спектар активности: економске блокаде, уцене, нелојалне конкуренције на тржишту, енормно задуживање, једнострано и нагло укидање економских уговора итд. У основни, циљ је да се изазове економска криза са наношењем великих губитака националној економији, висок ниво инфлације, недостатак производа, изузетно повећање цена производа које директно утичу на животни стандард становништва и тиме доведе у питање њихову безбедност.

Војни притисци припадају комплексу психолошко-пропагандних активности које се примењују у новије време. Извршење војних притисака манифестује се кроз присуство огромних и упадљивих делова оружаних снага стране земље у непосредној близини државне границе земље против које се предузимају ове врсте специјалне операције, са честим убацивањем специјалних група на територији нападнute државе и нарушавањем њеног ваздушног простора. Ова врста притисака се често манифестује са различитим вежбама и парадама земље која напада, лажна и истинска мобилизација оружаних снага, организовање различитих методско-показних вежби, распоређивање снага дуж границе нападнute државе итд. Овим активностима настоји се да у нападнутој држави становништво живи у сталном страху да је у сваком тренутку могућ оружани сукоб или агресија која би угрозила безбедносну ситуацију и територијални интегритет државе. Извођење војних притисака има огроман психолошки и пропагандни ефекат према земљи која је њихов циљ. Са друге старе, ефекат је и напрезање оружаних снага нападнute државе, како физички, тако и материјално, због трошења великих количина средстава за континуирано праћење и предузимање мера успешног упаривања непријатељског војног притиска.

Психолошке операције су операције које се спроводе двосмерно, према непријатељу и према себи. Психолошке операције које су усмерене према себи су:

- операције усмерене према сопственој јавности - да би пред сопственом јавношћу оправдала предузимање одређене војне операције;

- према сопственим оружаним снагама - да би се подигао морал припадника пре предузимања оружане акције;
- према савезничким снагама – са циљем добијања међународне подршке.

Пример овог обрнутог тока психолошких операција је политика САД која се посебно односила на мисију у Ираку и борби против глобалног тероризма, односно говора председника Обама након извршене ликвидације светског терористичког вође број један Осама бин Ладена о коме је у говору бивши амерички председник Барак Обама дао велико оправдање за целокупну акцију, захвалио се припадницима оружаних снага за њихову пожртвованост, благословио пале војнике у борби против тероризма и похвалио коалиционе partnere који су активно учествовали у овом рату.<sup>3</sup>

## Психолошко оружје – медији и пропаганда

О улози медија у вођењу психолошких операција говори и реченица коју је изговорио председник Сједињених Америчких Држава током операције „Пустињска олуја”, када каже „Ја сам више дознао од CNN-а, него што сам дознао од CIA”.<sup>4</sup> Медији се користе као сасвим ефикасно „оружје” психолошких операција (недавно прихваћени термин на западу: PSYOPS).

Психолошко оружје је модерно оружје које поседује неколико особености које га разликују од других врста оружја (Villegas, 1970: 20):

- Психолошко оружје је духовно оружје које делује директно на психу, а не на тело непријатеља;
- Психолошко оружје има највећи домет од свих оружја, оно не познаје ни границе ни фронтове;
- Психолошко оружје може деловати без мировања и његово коришћење не захтева прекид;
- Психолошко оружје не убија, већ убеди;
- Психолошко оружје придобија непријатеља и повећава морал својих снага и стога истовремено и осваја и брани;
- Психолошко оружје служи и хладном и топлим рату, тако да се може применити у сваком тренутку;
- Психолошко оружје делује глобално и на властиту моћ и на непријатеље, као и у својој позадини.

Дакле, успех психолошког оружја зависи од његовог утицаја на обликовање и усмеравање јавног мњења, односно да се дугорочним психолошко-пропагандним активностима утиче на свест, размишљање, емоције, морал и понашање становништва са циљем деловања против друштвених односа, промене друштвеног и политичког система државе или уништења целокупног система виталних друштвених вредности.

---

<sup>3</sup> Macon Phillips, *Osama Bin Laden Dead*, Internet, <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/05/02/osama-bin-laden-dead>, 17.10.2017.

<sup>4</sup> Department Of The Navy, Headquarters United States Marine Corps, *Marine Corps Warfighting Publication (MCWP) 3-33.3*, Marine Corps Public Affairs Washington, D.C., 2000, page 1-2.



Терористичке организације као субјекти, да би остварили своје идеале и циљеве, било да су територијални, верски, промене владајућег система итд., у великој мери користе психолошке ефекте као елемент, односно као оружје, да би привукли пажњу, створили анархију, позвали на заузимање стране и слабење јавног отпора или стварање послушности и дисциплинованости (Коточевски, 2000: 133). Овим методама терористичке организације стварају страх, а исходи терористичких акција су често веома застрашујуће и са великим бројем жртава.

Терористичке акције су неизбежни део свих терористичких организација и оне се широко користе да би изазвали у људима страх и уклонили њихово право независног размишљања и доношења одлука, да би сломили вољу отпора народа, али у исто време и да би привукли пажњу државних и међународних институција и организација. Као додатни циљ свега наведеног је и регрутовање појединаца, примењивање суве диктатуре у редовима организације и непоколебљива послушност. За постизање ових циљева, терористичке организације често врше јавне ликвидације непослушних појединаца или заробљених особа. Простор деловања тероризма обухвата отмице, уцене, претњу силом у оквиру интензивне психолошко-пропагандне делатности, психофизичко злостављање, саботаже, диверзије, атентате, појединачна и масовна политичка убиства, ређе над стварним и потенцијалним противницима, а чешће над невиним жртвама (Сименуновић, 1989: 132).

Главна сврха је да се утиче и врши психолошки притисак на припаднике терористичких организација и неодређених грађана како би се приморали послушности и бескомпромисности извршавања задатака. Најчешћи облик психолошког оружја за обликовање јавног мњења је употреба пропагандних дејстава, односно пропаганда (Коточевски, 2000: 134-135.).

**Психолошко-пропаганда дејства** - Под појмом психолошко ратовање људи најчешће помисле на политичко ратовање и пропаганду и по аутоматизму то повежу са медијима као директним актерима који воде овај рат. Реч пропаганда потиче од латинске речи „*propagare*” што у буквалном преводу значи ширење, односно ширење идеја и мисли, покушај деформације истине и њено прихватање од стране ширих маса. Овај термин почео је да се користи од стране католичке цркве 1582. године у Уредби Грегора XIII, у којој се потенцира да је сврха реда (језуита) „пропагирање и одбрана вере и напретка душе у животу и науке христијанске.” Овај термин је почео чешће да се користи са Уредбом (була) у 1662. години, са којом је католичка црква ширила веру.

Модерне психолошко пропагандне делатности су посебан и независан вид специјалног рата. Као посебан вид, ове делатности су саставни део унутрашњих и спољашњих ненаоружаних облика угрожавања националне безбедности. Психолошко-пропагандне делатности представљају злоупотребу темељних активности заснованих на основу достигнућа психологије појединаца и маса и научним достигнућима како би се извршила манипулација људима, друштвом или заједнице са циљем утицаја на јавно мњење, свест, одређење и понашање људи у земљи где се то примењује.

Вршењем ових активности настоји се да се изазове ефекат на лице које је предмет напада, са пријемом одређених информација сачињених тако да утичу на свест примаоца, како он не би могао остати инфериоран према садржају презентованих података. Остварењем овог циља утиче се на обликовање и усмеравање јавног мњења. Уз помоћ психолошких и пропагандних делатности код људи се ствара конфузно расположење, које вештом манипулацијом може да се даље трансформише у обавештајну снагу уперену против друштвених односа, у смеру промена друштвеног и политичког поретка нападнуте државе, или ка потпуном уништењу виталних вредности државе. Овим делатностима угрожава се сигурност појединца или друштва, искривљењем истине и лажима, систематским обмањивањем своје и међународне јавности.

У радовима разних аутора намећу се следећи приступи у примени психолошког утицаја како би се манипулисало људском свешћу, мислима, веровањима и њиховим активностима (Јуриј и аутори, 2015: 9):

- Психоаналитички орјентисан простор, који користи „подсвест” за циљеве манипулације,
- Хипнотички приступ, који користи транс,
- Приступ уводне хипнозе, који укључује употребу језичких стратегија да би неутралисао отпор према предлогу,
- Приступ неуро лингвистичког програма, који обезбеђује посебно направљен неуро-семантички хипертекст, који садржи најважније речи и фразе намењене особи или групи особа које су део предлога.

Манипулација информацијама постоји на следеће начине:

- Половична или селективна истина,
- Цитирање анонимних извора или власти,
- Вишеструко понављање непоузданих информација,
- Смишљено наглашавање појединих информација,
- Преувеличавање детаља, и
- Етикетирање (Јуриј и аутори, 2015: 10).

Британски научник, Ј. Шер, рекао је: „Акцент је стављен – и требало би – да буде померен са идентификовања претње на идентификовање слабих тачака које могу да се употребе за подривање државе изнутра, уништавање веза унутар власти и уништавање односа између државе и друштва.” Заправо је тражење рањивих објеката у информационој структури оно на чему је изграђена доктрина „меке моћи”. У исто време, брзи развој технологије трансформише основу доктрине „меке моћи” у концепт модерних ратова и ратова будућности, где су питања информационе борбе фокусирана на четири области: морал, психологију, електронику и сајбер (Јуриј и аутори, 2015: 3).

Тако су не присилне методе стране политике у водећим земљама главна парадигма националне безбедности и превасходно су фокусиране на манипулацију појединца, друштва и појединих земаља, као и на њихове информационе и сајбер ресурсе.

Да би се постигао жељени ефекат и пренос пропаганде крајњим корисницима, користе се различити облици радњи које се спроводе коришћењем медија: радио, телевизија, новине, интернет, итд. Најчешћи облици преноса су:

- Радио емисије, један од најбржих облика преноса података (карактеристичан је велики опсег овог медија);
- Телевизијске, документарне емисије, филмови. Телевизија је једна од најефикаснијих форми због визуализације (једна слика једнако 1000 речи);
- Писане поруке, летци, графити, постери, карикатуре;
- Специјални пропагандни тимови (теренски оператери који разним дебатама, говорима, формирањем удружења, невладиних организација и др., директно утичу на јавно мњење).

Наметљива технологија је посебно ефикасна на интернету. Постоје многи разлози који су томе узрок:

- веродостојност ресурса информационе мреже, који је још увек на високом нивоу;
- публика може да буде укључена у информациони систем надајући се да ће решити неке проблеме;
- формирање заједница на друштвеним мрежама које су засноване на емпатији, саосећању (Јуриј и аутори, 2015: 9).

Психолошко-пропагандне активности и утицај медија нису фокусирани само на одређена подручја, њихов опсег је веома широк у целом спектру друштвеног поретка у облику политичких, економских, војних, верских, културних и друштвених притисака итд (Коточевски, 2000: 135).

Медијска анализа показује да је тренд употребе негативних социополитичких информација постао широм распрострањен. То је довело до следећих последица:

- Повећан проток негативних информација, што је довело до добити која је проистекла из изопаченог понашања, не само индивидуалаца већ и читавих друштвених заједница.
- Јачање потенцијала друштвених медија да ефикасно утичу, без изузетка, на друштвене групе или негативне егоистичне циљеве.
- Способност друштвених медија да утичу не само на мишљење људи, већ такође улазе у сферу подсвести, што доводи до тога да индивидуалац постаје зомби.
- Појављују се нове могућности да информација активно интервенише у процесима конфликтног менаџмента и информација постаје средство психолошког рата.
- Стварање информационог оружја и могућност да се информациони рат води као главно средство како би се наставила државна политика (Јуриј и аутори, 2015: 11).

Читав спектар манипулативне технике се користи, како би се сакрила чињеница о информационо-психолошком утицају. Такви приступи су: анонимна власт, свакидашња прича, полуистинито или селективно понашање, претеран број информација, употреба пречица, коментара, придруживање публици, замена теза, замена или поновно писање историје, промена нагласка, комбинација чињеница, лажни прототип итд. (Јуриј и аутори, 2015: 11).

Нажалост, активности извора националних медија, који намерно или ненамерно подржавају активност информација које се преносе на радио фреквенцијама, како би постигли јефтину „сензационалност”, значајно погоршавају ситуацију. Практично, непоуздани и неовлашћени извори имају широку примену. Негативне поруке далеко превазилазе позитивне. Подстиче се стални

притисак, сарказам и подсмевање активностима руководиоца безбедносних снага, што ствара зазор и песимизам у јединицама снага које се боре против тероризма, безбедносним и одбрамбеним секторима.

Обично је у већини случајева употреба ових акција усмерена ка специфичној групи људи који су емотивно лабилни, интелектуално незрели, људи који немају поверења у друштвени поредак, где је најважније утврдити идеалан мотив који би ове категорије људи груписао. Посебно је битно да при спровођењу ових активности, порука која се жели пренети, пре свега би требало да буде веродостојна, јака, конкретна, разумљива и као додатни елемент да иста потиче из познатих и „веродостојних” извора. Најбоље је одабрати људе који су, према перцепцијама и разматрањима, блиски суштини поруке коју извођач жели да пласира. Такође, поред уверљивости поруке, битно је да се истовремено дотакне и емотивна страна људи, односно да се дође до њиховог срца како би се створили услови за лакше управљање вољом и јавним мњењем тих људи.

Због великог ефекта и разорних резултата који се постижу психолошко-пропагандним активностима против националне безбедности, као и против важних, виталних и трајних интереса земље, готово да нема државе или државника, а да нису покушали да се заштите од ових активности, како у садашњости, тако и у прошлости, нпр: Наполеон је рекао: „Јавно мњење је основа моћи. Шта је једна држава ако је изгубила јавно мњење, онда је само једно велико ништа”. Jean-Marie Domenach, француски писац и интелектуалац 20. века је рекао, „Да није било пропаганде, тада се уздрмавања фашизма и комунизма не би могла ни замислити”. Лењин је такође изразио своје мишљење у вези с тим: „Подстрекивање народних маса и пропагандне активности су једине битне ствари.” Хитлер је својом књигом „Мој рат” утицао на осећања и мишљења немачког народа и успео да добије власт. За психолошко-пропагандне активности он је рекао: „уз помоћ пропаганде успели смо да одржимо власт, опет уз њену помоћ моћи ћемо да освојимо свет” (Јуриј и аутори, 2015: 11).

**Психолошке-пропаганде у војним операцијама** - Кад причамо о психолошко-пропагандним активностима у војним операцијама, у великим, моћним и комплексним војним системима као што су оружане снаге САД, ове операције планирају и организују се преко специјализованог особља, школованог и обученог за вођење оваквих активности. Конкретно, у саставу Специјалне оперативне команде армије САД налази се 4. психолошка оперативна група, јединица падобранског типа са тимовима за психолошку подршку који се придодатно у саставима других јединица на тактичком и оперативном нивоу. Циљне групе ових операција су цивилно становништво у зони утицаја и интереса операције, као и војни персонал непријатеља.

Ове операције планирају се унапред и имају циљ да обухвате и да се усмере према појединцима у цивилном становништву и сваком непријатељском војнику појединачно субјективним деловањем на његову свест, емоције и разум, чиме би се изазвала индивидуална реакција која би довела до групне реакције, односно до масовне хистерије, анархије и дезорганизованости. Паралел-

но овоме, изводе се и информативне операције које би омогућиле оптималну и квалитетну подршку сопствених снага. Начини извођења психолошко-пропагандних дејстава у војним операцијама:

– растурање и дистрибуција пропагандних летака и материјала информативног карактера (израђених на језику који је лако размљив непријатељу или становништву коме су намењени);

– блокада непријатељских цивилних и војних електронских медија и емитовање унапред припремљених наменских програма преко својих медија;

– дистрибуција унапред припремљених копија (фалсификата) дневних штампаних медија непријатеља са наменским садржајем;

– телевизијски спотови, емисије, документарни филмови, наменски израђени са циљем индоктринације цивилног становништва и добијања њихове наклоности, као и медијско-пропагандне активности са циљем подстицаја побуне против непријатеља;

– употреба хуманитарних, медијских и невладиних организација и субјеката који би вршили пропаганду и индоктринацију месног становништва, локалних власти или непријатеља у зони интереса са циљем уношења забуне и опште несигурности, а у интересу циљева операције (Јовановски, 2012: 44-45).

Овакве операције су саставни део историје и данашњих ратова и сукоба. У садашњици оне су незаменљив део сваког сукоба, а често пута су се психолошко-пропагандне активности показале као пресудне у њиховом исходу и остварењу циљева.

Психолошко-пропагандне операције су, један од саставних елемената извођења специјалног рата, као облик испољавања агресије широког спектра субверзивних активности. Државни агресори теже да вођењем специјалног рата на све начине осујете вољу и способност народа да им се супротстави, да његове одбрамбене ресурсе сведу на најнижу лествицу, тако да се сам чин поробљавања спроведе без активирања борбених потенцијала. Субверзивна и психолошка дејства типичан су пример ове врсте активности, која теже потпуном разбијању и деморализацији народа, противничких снага и њихове спремности на борбу и одбрану (Крстић, 2016: 51), изазивањем незадовољства, дестабилизације народних маса, завађањем националних група, стварањем раздора и националне нетрпељивости.

Од давнина, искусна влада и војсковође су настојале да достигну победу над противником тако што су нарушавали руководство њихове војске за време мира и тако покушавали да задобију победу пре одлучне битке.

## **Превенција психолошко-пропагандних деловања**

Психолошке операције као неоружани облик агресије на глобалном плану, имају стратегијски значај, тако да предузимање одговарајућих мера и поступака за развијање отпорности и заштите негативних утицаја психолошких

операција треба схватити као стратегијску категорију заштите информационог простора једне државе. Једна од важних компоненти одбране неке земље је активна психолошка одбрана што представља надлежност и активност посебних стручних тела и органа. У активној психолошкој одбрани, према противнику се укључује целокупни државни систем пропагандног деловања. Њега чине државни и приватни органи, институције и организације, као и обавештајно-безбедносне службе (Миљковић, 2016: 133). Одговор против ових неоружаних облика угрожавања националне безбедности користећи конвенционалне моделе одбране и класичне начине ангажовања органа безбедности једноставно није могућ.

Ефекти ове врсте ратовања, као и мере које се требају предузимати у циљу заштите од ових врста акција и заштите интереса земље и националних интереса су облик специјалног ратовања који је усмерен ка искоришћавању психолошких ефеката у своју корист. Многи научници су радили на овом питању и дали свој допринос у подизању свести становништва и уз подршку научних достигнућа у овој области помогли становништву у остваривању психолошког сазревања и правилног јавног мњења и расуђивања.

Превенција психолошко-пропагандне активности првенствено треба да се састоји од подизање психолошке свести људи, посебно друштвених група које су осетљивије на ову врсту акције. Да би се постигла успешна надоградња психолошке свести и отпорност на пропаганде, значајан утицај имају развој демократског, слободног и здравог друштва чиме би се омогућио развој стабилних, отпорних и психолошко зрелих особа, што би даље директно спречило утицај од стране било какве политичке индоктринације и психолошке пропагандне акције других држава.

Главни предуслов је здраво и квалитетно информисање становништва, стално допуњавање информација са детаљним, истинитим и правовременим елементима. Недостатак информација о појединим догађајима за које се верује да могу да утичу на безбедност, изазива несигурност и потребу појединаца да започну потрагу за одговорима. Ова ситуација може довести појединца да на основу сопственог искуства или путем медија добије информације за које би помислио да су релевантне, а да на крају буде обмањен и да дође до погрешних закључака. Поготово је то опасно за појединце које се налазе на вишим позицијама у друштву и доносе битне одлуке. Због тога људи не смеју бити неинформисани. Сталним информисањем и ажурирањем података новим чињеничним информацијама, требало би стално да се надопуњује тако конфузни мозаик у главама људи, чиме би се одстранио потенцијални ризик од манипулације јавним мњењем (Коточевски, 2000: 135).

У том смислу важну улогу играју и психолошке припреме становништва путем медија у смеру подизања свести о томе, упознавања са проблемима којима се може срести и методама субјеката који користе ове акције за постизање својих циљева. Можемо рећи да скоро у свим ситуацијама, нападнута популација није ни свесна да се на њиховим мишљењима врши неко психолошко-пропагандно деловање.

Зато је потребно правилно информисање становништва, детаљна анализа актуелних непријатељских дејстава, обучавање људи како да се заштите од манипулација јавног мњења, да развију и одрже психолошку стабилност, како да контролишу своје емоције, како се понашати у стресним ситуацијама и смање негативне ефекте стреса, како да препознају дезинформације и како да успешно делују и шире информације у свом окружењу са циљем постизање јединственог и исправног јавног мњења.

У том смислу потребно је да органи система безбедности увећају своје активности, посебно у смеру образовања кадрова, у циљу стварања што веће масе стручно оспособљеног одбрамбеног особља које би могло да ефикасно делују у правцу друштвеног сазревања, те да у сопственим редовима повећају морални статус припадника као један од конститутивних механизма за успешно супротстављање психолошко-пропагандним активностима и очување виталних и трајних националних интереса државе. Државе, нарочито мале и недовољно развијене, често су циљ психолошко-пропагандних деловања са разних страна. У деловању против националних интереса држава неопходно је трајно утемељење и учвршћивање државних интереса - стварање здравог и стабилног економског развоја и психолошки зрелог јавног мњења кроз подстицање образовања и стварање интелектуално зрелог друштва вредног поштовања.

Гаранција безбедности за појединца, социјалне групе, заједнице и нације као целине је могућа само на основу систематских превентивних активности државе и војне контроле које се фокусирају на предвиђању могућих претњи и њиховом правовременом откривању и неутралисању.

За борбу против негативних информација и психолошког утицаја, неопходно је обезбедити заштиту личних података и започети праксу одговорности за клевету. Искуство показује да је особа крива за почињени злочин само ако суд тако одлучи. Тако, негативне информације о лидерима државе и структура одбране, које су дистрибуиране у информационом (сајбер) простору, би требало да буду детаљно прегледане и особе које су криве за њихово дистрибуирање би требало да буду изведене пред суд правде. Ова одлука би требало да се заснива на чињеници да у ратним условима они постају саучесници информационих операција великих размера земље агресора.

Зато је неопходно урадити следеће:

- обезбедити државну контролу над дистрибуцијом непотврђених информација;
- оформити одговорна одељења у структурама одбране како би се спречило ширење информација у информационом (сајбер) простору и обезбеди правовремени одговор;
- осигурати одговорност особа које шире и чувају информације које имају деструктиван утицај, у складу са међународним законодавством и
- спровести организационе активности са власницима веб сервера и мрежа и других сличних техничких могућности који се могу користе у криминалне сврхе.

## Закључак

Без обзира колико моћно изгледала психолошко-пропагандна деловања, у одређеним ситуацијама, она нису непобедива и она у својој суштини садрже одређена ограничења. Пре свега, уколико непријатељ не оствари прави војни успех, онда ни психолошко-пропагандне активности не би могле бити успешне. Према бројним истраживањима на ову тему напомиње се да су овакве акције успешне једино ако су у складу са већ постојећим социјалним трендовима за остварење одређених ефеката од таквих акција, иначе успех није могућ.

Познавање циљева, функција и ресурса који се користе за психолошко-пропагандна деловања, успешно помаже да се не подлегне овим акцијама и спречава њихов успех у остваривању крајњег циља. Едукацијом становништва олакшава се процедура решавања ових ситуација и спречава се могућност да се становништво несвесно навуче на ширење гласина и непроверених информација.

Психолошко-пропагандне активности не можемо да класификујемо као дефинитивно негативне или неконвенционалне активности због чињенице да их користи свака од зарађених страна као ефективан начин за слабљење непријатељског морала и стварање повољнијих услова за сопствену одбрану и постизање крајњих политичких и војних циљева, да се из рата изађе као победник. А једна од основних карактеристика психолошко-пропагандних акција је изобличавање и девалвирање непријатељског деловања, односно деловање у правцу непријатељског, сопственог и међународног јавног мњења.

## Литература:

1. Jovanovski Vladimir (2012), „Specijalni operaciji i asimetrično vojuvanje – 2”, *Voen magazin „ŠTIT”*, br. 53.
2. Jurij Danik, Serhij Hudz (2015), „Specijalne operacije za razbijanje države i sistema vojne kontrole”, *Vojni institut Korolev Žitomir*, Ukrajina.
3. Kotočevski Mitko (2000), *Nacionalna Bezbednost na Republika Makedonija - 02.del*, Makedonska Civilizacija, Skoplje.
4. Kotočevski Mitko (2000), *Nacionalna Bezbednost na Republika Makedonija - 03.del*, Makedonska Civilizacija, Skoplje.
5. Krstić Marko (2016), „Obaveštajna služba kao faktor primene sile u međunarodnim odnosima”, *Vojno delo*, br. 1.
6. Miljković Đ. Milan (2016), *Posebnost informacionih operacija u radu savremenih obaveštajnih službi*, Fakultet bezbednosti, Beograd.
7. Ranogajec Vera (2000), „Psihološki rat”, *Polemos*, br. 3, Zagreb.
8. Savić Slobodan (2000), *Savremene vojne operacije*, Sektor za školstvo, obuku, naučnu i izdavačku delatnost, Beograd.
9. Simeunović Dragan (1989), *Političko nasilje*, Radnička štampa, Beograd.
10. Villegas Diaz (1970), *Psiholoski rat*, Madrid.
11. Cronin Audrey Kurth, Ludes James (2004), *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy*, Georgetown University Press.



12. Department Of The NAVY (2000), Headquarters United States Marine Corps, Marine Corps Warfighting Publication (MCWP) 3-33.3, Marine Corps Public Affairs Washington, D.C.
13. Department Of The ARMY (2005), Headquarters Washington DC, FM3-05.30.
14. Rouse Ed, *Psychological operations/Warfare*, Internet, <http://www.psywarrior.com/psyhist.html>, 17.10.2017.
15. Phillips Macon, *Osama Bin Laden Dead*, Internet, <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/05/02/osama-bin-laden-dead>, 17.10.2017.

## **PSYCHOLOGICAL PROPAGANDA AS A SOURCE OF TREAT TO THE SYSTEM OF THE NATIONAL SECURITY AND DEFENSE**

**Summary:** Psychological operations have their roots pulled from the very beginning of the mankind. These kind of special operations get their importance in recent history with the Cold war. Especially in this period was one of the most powerful operations practiced. With my work I tried to give a review of psychological operations with particular emphasis on propaganda and psychological effects, effects and measures of protection against psychological and propaganda activities. Psychological and propaganda activities as one of the most used forms of psychological operations, they often represent a special kind of action and attacked entities generally are not even aware that they are object of attack.

**Key words:** psychological propaganda, special warfare, media operations, manipulation of the people, public opinion

